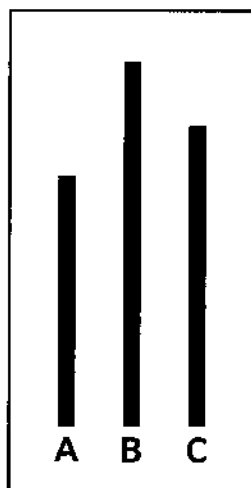

1 МАВПИ БАЧАТЬ, МАВПИ РОБЛЯТЬ

Що легше, ніж порівняти довжину двох ліній?
Уявіть, що вас попросили взяти участь у базовій перевірці зору. Перед вами дві карти. На тій, що ліворуч, проведено лінію. На тій, що праворуч, — три лінії для порівняння: А, В і С.

Завдання просте: обрати лінію праворуч, таку саму завдовжки, що й лінія на карті ліворуч. Маєте вирішити, лінія А, В чи С має ту саму довжину, що й порівнювана. Просте завдання, чи не так?

Але додамо ще один аспект. Ви не проходите цього експерименту самі, а візьмете участь із групою інших людей.

Ви прийдете до звичайнісінької будівлі на території університету, підніметеся сходами до аудиторії В17 і побачите, що шестеро інших людей уже сидять із трьох сторін квадратного столу, тож сядете на останній вільний стілець, другий з кінця.

Керівник експерименту виголошує інструкції. Він підкреслює, що ваше завдання — вибрати лінію праворуч, найбільш подібну за довжиною до лінії ліворуч. Група виконає добірку схожих завдань. Оскільки група невелика, а кількість завдань теж порівняно мала, інструктор звертатиметься до кожної людини, щоб та оголосила свій вибір, який він записуватиме до спеціального формуляра.

Він вказує на чоловіка з лівого боку столу і просить почати. Перший учасник рудоволосий, вбраний у сіру сорочку з коміром, на вигляд йому близько 25 років. Він дивиться на ті самі лінії, які ви бачили на попередній сторінці, й безапеляційно оголошує відповідь: «Лінія В». Наступний учасник трохи старший на вигляд, десь 27-річний, одягнений простіше. Але він має ту саму відповідь — «В». Третій учасник також обирає В, як четвертий і п'ятий. Черга доходить до вас.

— Яка ваша відповідь? — запитує керівник експерименту. — Яку лінію ви оберете?

Коли психолог Соломон Еш створив це дослідження довжини ліній у 1951 році, то не просто перевіряв зір піддослідних, а сподівався довести чиюсь помилку.

Декількома роками раніше ще один психолог Музафер Шериф провів подібне дослідження й отримав несподівані результати⁶. Науковця цікавило, як формуються норми, тобто як групи людей узгоджують спільні погляди на світ.

Для дослідження цього питання він поставив піддослідних у незвичну ситуацію. Ті заходили до темної кімнати, а Шериф показував їм світлову точку на стіні. Він просив людей дивитися

на це світло, не відводячи очей якомога довше. Потім запитував, як далеко зсунулася світлова точка.

Сама точка була нерухома, тож залишалася на місці.

Але піддослідним у кімнаті здавалося, що світло трохи переміщується. Спостерігати за маленькою світловою точкою в темній кімнаті — складніше, ніж може здаватися. Певний час вдивляючись у темряву, наші очі стомлюються й мимохіть починають рухатись. Саме через це здається, що світлова точка рухається, хоча насправді це не так.

Шериф вивчав це явище, яке також називають автокінетичним зусиллям, оскільки хотів побачити, як люди можуть поклатися на інших, коли в чомусь не впевнені.

Спочатку він саджав піддослідних у кімнаті поокремо. Кожен обирав число відповідно до відстані, на яку, на його думку, зрушилося світло. Хтось стверджував, що це п'ять сантиметрів, а хтось — що десять. Уявлення людей дуже відрізнялися.

Потім Шериф об'єднав тих самих піддослідних у групи.

Тепер вони не вгадували поодинці, а перебували разом по двоє чи по троє, і їхні репліки могли чути інші.

Люди не повинні були погоджуватися; вони могли озвучувати будь-які здогадки. Але коли їх збирали разом, низка розрізнених поглядів невдовзі перетворилася на симфонію згоди. У присутності інших здогадки наближувалися одна до одної. Якась учасниця могла стверджувати, що відстань дорівнює п'яти сантиметрам, а інша — що десяти. Та разом вони невдовзі доходили спільної думки. Та, що раніше обстоювала варіант про п'ять сантиметрів, називала більше число (наприклад, сім), а та, яка стверджувала, що відстань дорівнює десяти, обирала менше значення (наприклад, вісім).

Люди починали узгоджувати свої відповіді з тими, хто перебував поруч.

Така конформність виникала, навіть якщо піддослідні цього не усвідомлювали. Коли Шериф запитав учасників експериментів, чи вплинули на них судження інших, більшість заперечила.

Водночас соціальний вплив був настільки сильний, що продовжував діяти навіть коли люди поверталися до суджень наодинці. Після групових експериментів Шериф знову розділив людей і повернув їх до самотійної роботи. Але ті продовжували давати відповіді, на яких зупинилися під час перебування в групі, хоча самої групи вже не існувало. Люди, які збільшили свої попередні здогадки за присутності інших (наприклад, від п'яти до семи сантиметрів), називали більше число навіть на самоті.

Вплив групи виявився тривким.

Результати дослідження Шерифа породили безліч суперечок. Чи це означає, що люди просто роблять те, що й інші? Хіба ми бездумні автомати, які просто повторюють кожну дію натовпу? А як же незалежність і вільне мислення?

Однак Соломона Еша це дослідження не переконало.

Еш вважав, що конформність стала просто результатом ситуації, змодельованої Шерифом. Здогадатися, як далеко зсунулася світлова точка, — не те саме, що запитати в людей, подобається їм Coca-Cola чи Pepsi, або ж чим їм намазати бублика — маслом чи сиром. Це судження, яке більшість людей до того ніколи не усвідомлювала й навіть не думала про таку можливість. Крім того, і правильна відповідь була зовсім не очевидна. Це складне, а не просте запитання.

Загалом ситуація була дуже непевна. А коли люди почуваються невпевнено, покластися на когось — розумне рішення. Думки інших надають інформацію. Якщо люди не переконані в істинності власної думки, чому б їм не взяти до уваги почуте? Коли ми не знаємо, як вчинити, дослухатися до інших та змінити власні переконання відповідно до цього — розумний вибір.

Щоб перевірити, чи вдавалися люди до конформності, бо відповідь була неочевидною, Еш провів інший експеримент. Не ставлячи людей у ситуацію з невідомою відповіддю, він хотів побачити, як вони вчинять, коли результат очевидний: піддослід-